

Kuczyński, Antoni

Polonia syberyjska. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość. Międzynarodowa konferencja naukowa, Tomsk 20-23 maja 1999

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 44/3-4, 225-230

1999

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

i postawy patriotyczne wśród miejscowej ludności. Wzruszył uczestników sesji pełny tekst *Roty*, konkurentki *Mazurka Dąbrowskiego* do hymnu narodowego w II Rzeczypospolitej. Oryginalny tekst umieszczono w grafice Witolda Chomicza. Cenna jest także fotografia z powitania poetki na stacji kolejowej w Jedliczach przez lokalne władze i tłumy miejscowej ludności, wśród której nie zabrakło licznego przedstawicielstwa obywateli wyznania mojżeszowego z pięknie napisanym „hołdem powitalnym”.

Ostatni dzień sesji upłynął na podsumowujących dyskusjach prowadzonych w czasie drogi powrotnej do Warszawy. Ciekawa była relacja prof. Ireny Turnau z dziejów rodzinnego majątku na ziemi sandomierskiej w czasie okupacji hitlerowskiej i później, po wyzwoleniu charakterystycznym specyficzną wolnością dla ich właścicieli. Dłuższy postój w Baranowie wykorzystano na zwiedzenie jednej z najcenniejszych rezydencji magnackich – manierystycznego zamku Leszczyńskich, później Lubomirskich, warsztatu Santi Guccio (1591–1606), rozbudowanego przez Tylmana z Gameraen, z piękną wczesnobarokową dekoracją Falkoniego w północno-wschodniej baszcie. W zamków oprócz muzeum wewnątrz i działu historycznego mieści się Muzeum Siarki.

Tę bardzo owocną sesję wyjazdową zakończono serdecznymi podziękowaniami dla jej organizatorów – prof. Ireny Stasiewicz-Jasiukowej i inż. Jerzego Jasiuka. Jej pokłosiem będą teksty wystąpień opublikowane w „Zeszytach Naukowo-Technicznych Muzeum Przemysłu Naftowego” pt. *Wiek Nafty*.

Andrzej Sas-Jaworski
(Warszawa)

POLONIA SYBERYJSKA. PRZESZŁOŚĆ, TERAŹNIEJSZOŚĆ, PRZYSZŁOŚĆ MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA, TOMSK 20–23 MAJA 1999

Tradycje polsko-syberyjskie posiadają wiele kontekstów. Już wielokrotnie poświęcano im sporo publikacji, zwłaszcza odnoszących się do wkładu Polaków w poznanie Syberii. Ale w ostatnim okresie jesteśmy też świadkami odradzania się poczucia polskości wśród obecnych mieszkańców Syberii, posiadających świadomość swoich odległych życiorysowych związków z Rzeczpospolitą. O ile polska diaspora w Kazachstanie posiada metrykę sięgającą czasów lat trzydziestych naszego stulecia, kiedy to z terenu Ukrainy Radzieckiej wywieziono wiele tysięcy Polaków do tego stepowego kraju, o tyle rodowód obecnych mieszkańców Syberii, deklarujących swą polskość jest o wiele starszy i sięga XIX stulecia oraz początków XX, kiedy to w ramach tzw. reformy stołypinowskiej w Rosji, wyjechało dobrowolnie z Królestwa Polskiego wielu polskich chłopów, którzy dostali

na Syberii nadziały ziemi, pieniądze na zagospodarowanie i inne ulgi, by łatwiej mogli tam rozwijać swe gospodarstwa. Była to syberyjska odmiana „emigracji za chlebem” i przyznać należy, że polski oracz, siewca i kosiarz, dał syberyjskiej ziemi swój trud i przyczynił się do rozwoju rolnictwa, zwłaszcza na Syberii Zachodniej. Ale mamy także wśród tej diaspory i takich, których potomkowie wywodzą się z zesłańców polskich z XIX stulecia, zwłaszcza ze szlacheckich rodzin, które dały swych synów do powstania listopadowego czy styczniowego.

O tych i innych zagadnieniach mieszczących się w szerokim kontekście związków polsko-syberyjskich mówiono podczas międzynarodowej konferencji naukowej odbywającej się w Tomsku. Jej organizatorami byli: Ministerstwo Edukacji Ogólnej i Zawodowej Federacji Rosyjskiej, władze administracyjne Obwodu Tomskiego, Urząd Miejski w Tomsku, Oddział Obwodowy i Miejski Edukacji Narodowej i Zawodowej w Tomsku, Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny w Tomsku, Kongres Polaków w Rosji oraz Polskie Centrum Narodowe „Orzeł Biały” w Tomsku i Centrum Polskiej Kultury „Dom Polski” w Tomsku, natomiast ze strony polskiej Zarząd Krajowy Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”.

W konferencji wzięli udział przedstawiciele licznych polskich organizacji i stowarzyszeń polskich, działających na terenie Syberii, a w ich liczbie także uczeni z polskim rodowodem pracujący dzisiaj w różnych ośrodkach naukowych na terenie Syberii oraz uczeni rosyjscy. Na konferencję przybył również ambasador Rzeczypospolitej Polskiej w Rosji Andrzej Załucki, brali w niej także udział przedstawiciele miejscowych władz administracyjnych, rektorzy tomskich uczelni i studenci. Nie zabrakło także referentów z Polski, którzy w swoich wystąpieniach podejmowali złożone dzieje związków polsko-zaurskich i byli serdecznie przyjmowani przez tomską Polonię. Wspomnieć tutaj wypada przy sposobności, że do zakończenia I wojny światowej liczba Polaków mieszkających w Tomsku, była znacznie wyższa aniżeli w innych syberyjskich miastach np. w Irkucku, Jakucku, Krasnojarsku czy Władywostoku. Polacy kształcili się na miejscowym Uniwersytecie, pracowali w miejskiej i gubernialnej administracji, prowadzili sklepy i warsztaty rzemieślnicze, byli lekarzami, a także służyli jako oficerowie w miejscowych garnizonach. Przed laty pisał o tym A. Maciesza w rozprawce pt. *Dzieje Kolonii Polskiej w Tomsku 1604–1900*. „Przeszłość” 1936: 6–7, współcześnie jednak stan naszej wiedzy znacznie wykracza poza konstatacje zawarte w tym tekście i umożliwia napisanie nowych dziejów polskiej diaspory w tym syberyjskim mieście. Praca na ten temat jest w planach badawczych Wasyla Chaniewicza z Tomsku, animatora odradzającej się polskości w tym mieście, potomka polskich osadników na terenie ziemi tomskiej, którzy przywędrowali tam w ramach wspomnianej powyżej reformy stołypinowskiej. O tym, że polskie tradycje w Tomsku są żywe po dzień dzisiejszy mogłem się także przekonać z rozmów prowadzonych

z Małgorzatą Stępką, mieszkanką Krakowa, absolwentką filologii rosyjskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim, która przez cztery lata pracowała w Tomsku jako nauczycielka języka polskiego. Z jednej strony tradycje te dziedziczą ludzie z polskim rodowodem mieszkający w tym mieście, z drugiej zaś – w jej opinii – tradycje to także nieprzebrane bogactwo materiałów archiwalnych ukazujących różne sfery życia polskiej diaspory w Tomsku. Zresztą potwierdzenie tej opinii miało także swoje odbicie podczas obrad konferencji, której między innymi towarzyszyła wystawa *Poloniców* ze zbiorów miejscowych archiwów i bibliotek, a także podczas kuluarowych rozmów, gdzie miałem okazję spotkać sędziwych już mocno rodaków, którzy opowiadali mi nie tylko o swoich losach, ale także o Polakach, którzy onegdaj przed rokiem 1918 mieszkali w Tomsku, mieli w tym mieście zakłady przemysłowe, wykładali na miejscowym Uniwersytecie lub w inny sposób uczestniczyli w życiu tego miasta.

Powyższe sprawy znalazły także swoje odbicie w referatach odnoszących się nie tylko do obszaru Tomsku. Częstokroć o podobnych sprawach w syberyjskich miastach – Irkuck, Krasnojarsk czy Tiumeń, mówili referenci, wśród których część przyznawała się do swoich polskich korzeni. Konferencji towarzyszyły Dni Kultury Polskiej w tym mieście, zorganizowano także wystawę literatury krajoznawczej o Polsce oraz książek i materiałów dydaktycznych związanych z nauką języka polskiego. Liczna grupa tomskich Polaków towarzyszyła także odsłonięciu tablicy pamiątkowej w miejscu byłego cmentarza katolickiego, gdzie dzisiaj wznosi się osiedle mieszkaniowe wybudowane za czasów radzieckich. Aktowi temu towarzyszyło przemówienie ambasadora RP w Rosji A. Załuckiego oraz wystąpienia władz administracyjnych Tomsku i przedstawicieli miejscowej Polonii.

Zgodnie z intencją organizatorów konferencji jej tematyka dotyczyła czterystu lat polskiej diaspory na Syberii, polskiej tradycji i kultury w życiu Polaków na Syberii, rozwoju różnych form edukacji popularyzujących związki polsko-syberyjskie oraz problemów i perspektyw współczesnego pokolenia syberyjskich Polaków i ich autonomii narodowościowo-kulturowej. Problematyka ta znalazła swoje odbicie w wielu referatach, a obrady konferencji odbywającej się w sekcjach problemowych rozpoczęły się plenarnym posiedzeniem, podczas którego przedstawiciele miejscowych władz administracyjnych wyrażali zadowolenie, że ożywia się w Tomsku nurt polskiej tradycji. Podczas tego posiedzenia wygłoszono referaty: B.P. Trenin (Tomsk), *Współczesna sytuacja etno-polityczna Obwodu Tomskiego*; W.A. Chaniewicz (Tomsk), *Tomska Polonia – historia i współczesność*; W. Masiarz (Kraków), *Dobrowolna emigracja polskich chłopów na Syberię w końcu XIX i na początku XX wieku*; A. Kuczyński (Wrocław), *Znaczenie kulturowego dziedzictwa w zachowaniu świadomości etnicznej Polonii syberyjskiej*; E. Smułkowa (Warszawa), *Ze wspomnień „sybiraków” z okresu drugiej wojny*

światowej (autorka tego referatu przedstawiła wspomnienia swojej matki oraz własne przeżycia z zesłania na Syberię w okresie ostatniej wojny); S.G. Fil (Tiumeń), *Znaczenie muzeum pod nazwą „Polacy w tiumeńskim kraju” dla odradzania tożsamości narodowej*; B. Szostakowicz (Irkuck), *Problematyka koordynacji informacji naukowej w działalności polonijnych organizacji na terenie Syberii*; A.M. Sagałajew (Tomsk), *Historyczne podstawy współczesnej polityki etnicznej na terenie Obwodu Tomskiego*; I.T. Łozowski (Tomsk), *Wkład polskich uczonych w rozwój Syberii*.

Obrazy konferencji odbywały się w trzech sekcjach i dla przybliżenia podajemy tematy wygłoszonych referatów:

Sekcja I. 400 lat polskiej diaspory na Syberii. Problemy i perspektywy współczesnego pokolenia Polaków na Syberii (syberyjskich Polaków). Sekcji przewodniczył: W.A. Chaniewicz, przewodniczący Polskiego Centrum Narodowego „Orzeł Biały”, natomiast jej sekretarzem była Olga Podborska, przewodnicząca Stowarzyszenia „Dom Polski” w Krasnojarsku. W sekcji tej wygłoszono następujące referaty: I.H. Nikulina (Barnauł), *Polscy zesłańcy polityczni z lat 60-tych XIX stulecia na terenie Syberii Zachodniej*; S. Leończyk (Abakan), *Polacy w południowej części Jenisiejskiej Guberni – problemy historii i współczesności*; O. Podborska (Krasnojarsk), *Problemy i perspektywy współczesnego pokolenia syberyjskich Polaków*; A.W. Lisniczenkowa (Irkuck), *Działalność polskich lekarzy w Irkucku – koniec XIX stulecia*; M.P. Nowosiołowa (Irkuck), *Źródła historyczne do dziejów Polaków na terenie Syberii Wschodniej – XIX i XX w.*; A.J. Majniczewa (Nowosybirsk), *Z problematyki współżycia Polaków z rdzennymi mieszkańcami Tomskiej Guberni*; D.W. Karnauchow (Nowosybirsk), *Z zagadnień popularyzacji polskiej historii i kultury na wydziale historycznym Uniwersytetu Pedagogicznego w Nowosybirsku*; A.G. Tuczow (Tomsk), *Działalność krajoznawcza B.N. Juchniewicza w Tomsku*; B.I. Nam (Tomsk), *Polski Legion w Tomsku – 1917/1918*; N.I. Naumowa (Tomsk), *Polskie organizacje kobiece na Syberii w latach 1918–1919*; W.A. Chaniewicz (Tomsk), *Cmentarz katolicki w Tomsku i jego znaczenie w badaniach nad historią Polaków w Tomsku – XIX/XX wiek*; W.I. Markow (Tomsk), *Materiały o polskich zesłańcach z XIX stulecia w Tomskiej Guberni – zbiory Państwowego Archiwum Tomskiej Guberni*; S.J. Borszczewa (Tomsk), *Materiały o Polakach w archiwum CDNI Tomskiego Obwodu*; B.P. Trenin (Tomsk), *Represje stalinowskie w latach 30-tych XX wieku na terytorium Obwodu Tomskiego*; S.G. Fil (Tiumeń), *Tobolskie świątynie*; N.B. Mojsejenko (Tomsk), *Polskie ślady w Politechnice Tomskiej*; L.N. Chmylew (Tomsk), *F.W. Taranowski i rosyjska historiografia – koniec XIX początek XX w.*; W.G. Wołkow (Tomsk), *Polsko-litewskie rodziny w dziejach Tomska*; A.M. Sagałajew (Tomsk), *Czwarty rozbiór Polski w 1939 r., jako początek drugiej wojny światowej*.

Sekcja II. Rozwój kształcenia narodowego: problemy i tendencje. Sekcji przewodniczyła R.E. Mochowa, kierownik Katedry Filologii Słowiańskiej Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Tomsku. Sekretarzem sekcji była A.W. Guzejewa, wiceprzewodnicząca Polskiego Centrum Narodowego „Orzeł Biały” w Tomsku. W sekcji były następujące referaty: N.M. Abinowa (Tomsk), *Wykształcenie: problemy i perspektywy*; W.G. Arjanowa (Tomsk), *Zasady nazewnictwa roślin w polskim i rosyjskim języku literackim*; N.W. Kańska (Tomsk), *Współczesna koncepcja arteriosklerozy w opiniach polskich lekarzy z Tomska*; O.A. Gelt (Tomsk), *O metodach nauczania języka polskiego w rosyjskich szkołach średnich*; O.W. Jagodkina (Tomsk), *Podstawowe trudności w opanowaniu polskiej fonetyki*; A.W. Sawczenko (Tomsk), *Letnia szkoła językowa jako ważny element poznawania języka polskiego*; A.W. Guzejewa (Tomsk), *Historyczne aspekty zaimków we współczesnej polskiej literaturze*; N.B. Kowalewa (Tomsk), *Kultura Polski i jej językowe konteksty*; O.W. Szumska (Tomsk), *Polskie rodziny we wsi Białystok Krywoszeńskiego Rejonu Obwodu Tomskiego*; R.E. Mochowa (Tomsk), *Problemy i perspektywy kształcenia nauczycieli języka polskiego na terenie Syberii*; R.B. Kwasco (Tomsk), *Koncepcja kształcenia w zakresie polskiej kultury*; W.G. Naumow (Tomsk), *Perpektywa nauczania zagadnień słowiańskich w liceach humanistycznych*; R.N. Porjadina (Tomsk), *Specyfika wykładania języków słowiańskich dla studentów kierunków filologicznych*; A.J. Niekrasow (Tomsk), *Wspólnota gramatyczna w słowackim i rosyjskim języku*; Z. Nowińska (Lublin), *Podstawowe trudności w nauczaniu języka polskiego i rosyjskiego jako języków obcych*.

Sekcja III. Tradycje i kultura Polski w życiu syberyjskich Polaków. Przewodniczący sekcji: S.I. Anufrijew, prorektor Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Tomsku, sekretarz: U.S. Alelszina, pracownik Katedry Języków Słowiańskich Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Tomsku. W sekcji tej znalazły się referaty: A. Kuczyński (Wrocław), *Bronisław Piłsudski i jego dorobek naukowy w badaniach kultury ludów Dalekiego Wschodu*; W.A. Skubniewski (Barnauł), *Przedsiębiorcy polscy i ich działalność na terenie Syberii w drugiej połowie XIX i w początkach XX w.*; E.W. Karich (Tomsk), *Rola Polaków w gospodarczym rozwoju Syberii*; W.M. Bubnowicz (Barnauł), *Tradycje i polska kultura w życiu Polaków na Syberii na przykładzie Barnaułu*; M.W. Szyłowski (Nowosybirsk), *Syberyjscy Polacy jako przedsiębiorcy – do 1917 roku*; E.A. Dagalcewa (Nowosybirsk), *Kulturalna działalność polskich zesańców na Syberii w drugiej połowie XIX stulecia*; L.A. Juszczyk (Nowosybirsk), *Architektura rzymskokatolickich kościołów w miastach Syberii i Dalekiego Wschodu w XIX i początkach XX wieku*; L.I. Owczinnikowa (Tomsk), *Tomski okres życia i twórczości K. Zieleniewskiego*; S.P. Wawilow (Tomsk), *Polacy w życiu muzycznym Tomska pod*

koniec XIX i na początku XX wieku; W.A. Chaniewicz (Tomsk), Ksiądz Walerian Gromadzki i historia kościołów katolickich na terenie Syberii Zachodniej; W.M. Kriukow (Tomsk), Polskie filmy lat 70-tych; G.W. Skworcow (Tomsk), Udział polskich architektów w kształtowaniu układu przestrzennego Tomska; P.J. Raczkowski (Tomsk), Z historii katolickich kościołów na terenie Obwodu Tomskiego; M. Maczuga (Tomsk), Kościoły katolickie na Syberii Zachodniej; S.P. Wawitow (Tomsk), Rodzina Sobolewskich; S.B. Kwiesko, E.S. Dementiewa (Tomsk), Rola stowarzyszeń społecznych w reklamie.

* * *

Tematyka referatów przedstawia w ogólnych zarysach problemy stanowiące przedmiot obrad konferencji. Zaczniemy od współczesności. Jej to dotyczyły sprawy pomocy jakiej w zakresie kultywowania polskiej kultury i tradycji oczekują od Polski nasi rodacy, zwani często syberyjskimi Polakami. Mówiono wiele o konieczności nauki języka polskiego, podkreślano ważną rolę pracy duszpasterskiej jaką prowadzą księża katolicy na Syberii. Postulowano by pełniej, aniżeli ma to miejsce do tej pory, uczeni polskiego pochodzenia mieszkający za Uralem i w całej Rosji mogli przyjeżdżać do kraju swoich przodków na staże naukowe. Podczas obrad ujawniła się także jeszcze jedna ważna okoliczność, podkreślająca ważną rolę wzajemnej współpracy w relacji Polska–Syberia, w zakresie poznawania dziejów polskiej diaspory za Uralem, jej wkładu w poznanie tych ziem, w ich zagospodarowanie i cywilizację. Obecnie można wykorzystać istniejące preferencje do pogłębionych studiów w tym zakresie, możliwości nieskrępowanej współpracy z historykami rosyjskimi, wśród których są i tacy, którzy mają polski rodowód, co bez wątplenia przyczyni się do pełniejszego przedstawienia polskich związków z Syberią. Należy więc dołożyć starań by więcej było takich wzajemnych spotkań naukowych, jakimi są np. konferencje, a także wspólnego opracowania publikacji syntez i materiałów źródłowych. Słowem, pól do zagospodarowania jest tutaj wiele, dowiodła tego także między innymi konferencja, zorganizowana w Tomsku.

Antoni Kuczyński
(Wrocław)